

oturan yarım yuvarlak bir ritminin desteklediği bu köşk tek kat halinde olup eski geleneklere uygun olarak orta sofasında bir de havuzu vardır.

Türk sivil mimarisinin bu önemli eserlerinden günümüze ulaşanların sayısı oldukça azdır. Önemli köşkler dışında kalanlar eskidikçe rağbetten düşmüş ve yıkılmıştır. Boşalan araziler bazan devlet tarafından kullanılmış (kışla gibi binalar yapılmış), bazan da bahçeler kaldırılarak yerlerine mahalleler kurulmuştur. Esasen XVIII-XIX. yüzyıllarda köşkler daha hafif ve dayanıksız bir yapı tekniğiyle inşa ediliyordu. Bunun dışında özellikle İstanbul için söz konusu olan büyük yangınlar da bu yapıların kolaylıkla yok olmasına sebep olmuştur (ayrıca bk. KASIR).

BİBLİYOGRAFYA :

Sedad Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1969, I-II; Vedat Günyol, "Köşk", *İA*, VI, 923; Pakalın, II, 304; SA, III, 1139-1140; G. Goodwin, "Köshk", *El²* (İng.), V, 274.

AYŞE DENKNALBANT

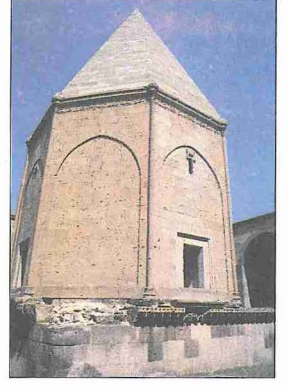
KÖŞKMEDRESE

Anadolu-Türk mimarisinde kendine has özellikleriyle dikkat çeken bir XIV. yüzyıl yapısı.

Kayseri'nin güneydoğusunda Köşk dağı adı verilen tepede yer almaktadır. 1915'te Halil Edhem Eldem'in eski bir kopyasına dayanarak yayımladığı bugüne ulaşmayan kitâbesine göre (*Kayseriye Şehri*, s. 109) 740 (1339) yılında Eretnaoğulları Beyliği'nin kurucusu Alâeddin Eretna tarafından eşi Suli Paşa'nın ruhunu tâziz için yaptırılmıştır. Uzun süre medrese olarak kullanılmamasından dolayı halk arasında Köşkmedrese adıyla tanınmak-

ta ise de aslında bir hankah olduğu kabul edilmektedir (Şaman – Yazar, sy. 22 [1991], s. 301-302). 1963 yılından başlayarak Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından birkaç defa onarılan ve 1988'den beri imaret olarak kullanılan yapı kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ve kuzey kanadı itibarıyla iki katlıdır; avlusunun ortasında rivayetlere göre muhtemelen Alâeddin Eretna ile eşi Suli Paşa, oğlu Mehmed ve torunu Alâeddin Ali beylerin yattığı bir türbe bulunmaktadır.

Yapının kuzey duvarının ortasına taçkapı, taçkapının kavsarasının üzerine bir, yanlarına ikişer, doğu ve batı cephelere üst seviyede birer küçük dikdörtgen pencere yerleştirilmiş, güney cephe ise tamamıyla sağır bırakılmıştır. Üç silme ile dikdörtgen bir çerçeve içine alınmış olan süslemesiz, yalın görünümlü taçkapının önünde dört basamaklı çifte merdivenle çıkılan bir sahanlık bulunmaktadır. Basık kemerli kapıdan sivri tonoz örtülü bir orta bölüme, oradan da yine sivri tonoz örtülü giriş eyvanına geçilir. Orta bölüm, kuzey duvarında yer alan basık kemerli niş içindeki dikdörtgen pencere ile taçkapının kavsarasının üzerinden dışa, güneyindeki büyük sivri kemerle de giriş eyvanına açılır. Girişin yanlarındaki enine dikdörtgen planlı iki mekân çift katlı olarak düzenlenmiştir. Üst kata eyvanın içinden biri yedi, diğeri altı basamaklı iki merdivenle çıkılır. Birer mazgaldan ışık alan düz tavanlı alt kat odalarının planını tekrarlayan üst kat odaları sivri tonoz örtülüdür; taçkapının yanlarındaki pencerelerle doğu ve batı cephelerindeki birer pencere bu odalara aittir. Giriş eyvanından geçilen avlu dört yönden, iki yandaki altışar basamaklı merdivenlerle çıkılan yüksek zeminli revaklarla kuşatılmıştır. Pâyelere oturan

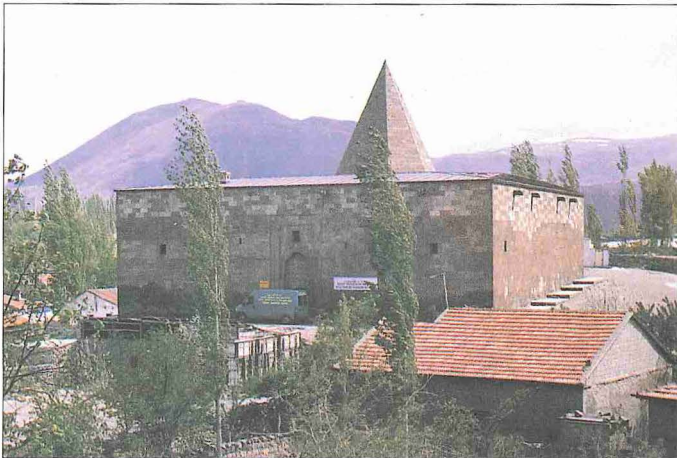

Köşk
Hankahı
Türbesi

sivri kemerli revaklar her kanatta birbirine eşit üçer bölümlüdür; ayrıca köşelere de birer çapraz birim yerleştirilerek daha önce Anadolu-Türk mimarisinde örneğine rastlanmayan köşeleri kırık kare veya bitişik kenarları $\frac{1}{4}$ oranında olan sekizgen planlı bir revak düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Bütün birimleri sivri tonoz örtülü olan revakların batı kanadının kuzeydeki ilk biriminden dama çıkılır.

Avlunun ortasında kare kaideli, düzgün sekizgen gövdeli ve piramidal külâhlı türbe bulunmaktadır. İki katlı olan türbenin alt kata girişi üç sıra mukarnas kavsaralı ve beş yüzlü bir mihrap nişiyle kapatılmıştır. Halil Edhem'in burada bir kapalı kapının varlığından söz etmesi nişin 1915'ten sonra yapıldığını göstermektedir. Üst kat girişine bu nişin iki tarafından yükselen bir çifte merdivenle çıkılır. Kaide ile gövde üç sıra mukarnas dolgulu bir silmeyle ayrılmıştır. Ziyaret mahalline giriş, türbeyle birlikte hankahın yegâne süslemeli yeri olan bir taçkapıdır. Silmelerle kuşatılan taçkapıda sivri kemerli nişin içi ve etrafı, yanlarındaki sütunçeler ve yukarısında yer alan üç kabara çeşitli geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Geometrik motifler arasında kırık hatlar, zencirek ve yıldız kompozisyonları, bitkisel motifler arasında ise palmet, rûmî ve kıvrık dallar çoğunluktadır. Türbenin diğer cepheleri sivri sağır kemerlerle hareketlendirilmiş ve doğu, batı, güney cephelerine silmeli çerçeveler içine alınmış birer dikdörtgen pencere yerleştirilmiştir. Saçak altındaki yazı şeridinde Bakara sûresinin 285 ve 286. âyetleri okunmaktadır. İç mekân, göbeğinde bir kabara bulunan sekiz dilimli bir kubbeyle örtülüdür. Mekânın ortasında kitâbesiz bir sanduka vardır.

Selçuklu hankahlarından bir bölümünün bitişiğinde veya içinde türbelere yer verildiği bilinen bir husustur. Ancak bu yapı gibi dıştan kare içine alınmış sekiz-

Köşkmedrese –
Kayseri

Köşk Hankahı'nın taçkapısı

gen revaklı avlusunun ortasında türbe olan bir Selçuklu ve Beylikler dönemi eserine rastlamak mümkün değildir. Köşk-medrese bu haliyle yegâne örneği teşkil etmekte ve ilim adamlarının dikkatini çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Edhem [Eldem], *Kayseriye Şehri*, İstanbul 1334, s. 109-116; a.mlf., *Kayseri Şehri* (haz. Kemal Göde), Ankara 1982, s. 132-140; Ahmed Nazif, *Kayseri Tarihi: Mir'at-ı Kayseriyye* (haz. Mehmet Palamutoğlu), Kayseri 1987, s. 100-103; A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 67-70; a.mlf., *Kayseri Türk Anıtları* (trc. A. Arif Tütenk), Ankara 1954; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı II: Anadolu Selçuklularından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*, İstanbul 1973, s. 200; Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul 1977, s. 67; Ahmet Işık Doğan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları, Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, İstanbul 1977, s. 72-77; Semavi Eyice, "Türk Mimarî Âbideleri III-Kayseri'de Köşk Medrese", *Bilgi*, XI/129, İstanbul 1958, s. 7-8; a.mlf., "İki Türk Abidesinin Mahiyetleri Hakkında Notlar, İznik'te Nilüfer Hatun İmaret ve Kayseri'de Köşk Medrese", *AÜ İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, Ankara 1958, s. 110-112, şekil 2 (plan); Mahmut Akok, "Kayseri'de Tuzhisarı Sultanhanı, Köşk Medrese ve Alaca Mescit Diye Tanınan Üç Selçuklu Mimari Eserin Rölövesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XVII/2, Ankara 1968, s. 5-41; Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Dönemine Ait Bazı Kitâbe ve Mezartaşları", *TD*, sy. 34 (1984), s. 512-514; Nermin Şaman – Turgay Yazar, "Kayseri Köşk Hânîkâhı", *VD*, sy. 22 (1991), s. 301-314.

AYNUR DURUKAN

KÖTÜLÜK

(bk. ŞER).

KÖTÜMSERLİK

Varlığın aslının kötü olduğunu ileri süren felsefi anlayış; hayatın kusurlu, sıkıntılı ve acı yanlarını öne çıkaran felsefe ve ahlak görüşü için kullanılan terim (bk. İYİMSERLİK).

KÖY ENSTİTÜSÜ

Türkiye'de köy okullarına öğretmen yetiştirmek ve yörenin kalkınmasına öncülük etmek için kurulan ortaöğretim kurumu.

1940 yılında açılan Köy enstitülerinin ortaya çıkışını hazırlayan çalışmalar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931 ve 1935 kullantaylarında alınan kararlar doğrultusunda oluşturulan eğitimden projese kadar uzanır. Bu projenin başlangıcını teşkil eden ilk eğitim kursu 1936-1937 öğretim yılında Eskişehir Çifteler'de başlatılmıştı. Askerliğini onbaşı veya çavuş olarak yapan köy gençlerinin kısa bir eğitimden geçirildikten sonra kendi köylerinde eğitimden görevlendirilmesi şeklinde uygulanan bu ilk denemeden olumlu sonuçlar alınması üzerine Köy Eğitim Kanunu çıkarılmış, Maarif Vekili Saffet Arıkan'ın hazırladığı program çerçevesinde Eskişehir Çifteler'de (1937), İzmir Kızıllu'da (1937), Kırklareli Kepirtepe'de (1938) ve Kastamonu Gököy'de (1938) deneme niteliğinde dört köy öğretmen okulu açılmış, Köy enstitüleri kuruluncaya kadar bağımsız biçimde, daha sonra da Köy enstitülerine bağlı olarak eğitimden yetiştirilmiştir.

1936 yılında Saffet Arıkan tarafından ilköğretim umum müdürlüğüne getirilen İsmail Hakkı Tonguç'un ve 1938'de Maarif vekili olan Hasan Âli Yücel'in çabalarıyla eğitimden projese Köy Enstitüsü projese dönüştürülmüştür. 17 Nisan 1940'ta çıkarılan 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu mevcut deneme okullarının enstitüye dönüştürülmesini, ayrıca on yedi yeni Köy Enstitüsü açılmasını öngörüyordu. 19 Haziran 1942'de çıkarılan 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu ile enstitülerin yapılanmasının hukukî temelleri tamamlanmıştır. Bu okulların her

birinin "Köy Enstitüsü bölgesi" denilen bir çevresi olacak ve bu çevre içinde yer alan illere nüfuslarına göre öğrenci kontenjanı ayrılacaktı. Enstitülere, beş yıllık köy okullarından mezun olanlarla üç yıllık okulları bitirenler için açılan iki yıllık hazırlık sınıfını başarı ile tamamlayanlar alınacaktı. Karma sistemin uygulandığı Köy enstitülerinin öğretim süresi beş yıldır.

Köy Enstitüleri Kanunu'nda bu kurumların amacının köy öğretmeni ve köye yönelik diğer mesleklerde eğitilmiş elemanlar yetiştirmek olduğu belirtilmiştir. Köy enstitülerinin kurulmasıyla köyde önder rolü oynayabilecek yeni bir öğretmen tipi oluşturmaya elverişli bir eğitim ve öğretim yönteminin uygulanması öngörülmüştür. Bu projenin bir amacı da eğitim aracılığıyla tarımsal ekonominin rasyoneleştirilmesiydi. Köy enstitüleri projesi öğrenim çağında olanların yanında halkı da eğitmeyi, özellikle köylüyü ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda etkin kılmayı, bilinç düzeyini yükseltmeyi, böylece kırsal yapıda köklü bir değişim gerçekleştirmeyi hedefliyordu.

Bu enstitülerin kuruluş yıllarında esnek bir programın uygulanması zorunlu görülmüştür. Bu zorunluluk hem ilk yıllardaki dersane, atölye gibi fizikî ortamlarla ilgili problemlerden ve öğrencilerin içinde bulunduğu elverişsiz şartlardan hem de ülkenin genel sıkıntılarında kaynaklanıyordu. Bu şartlar altında Köy enstitülerine Maarif Vekâleti'nden hazır ve tek tip program gönderilmesi yerine mahallî imkân ve ihtiyaçlara göre değişik programlar yapılmasına yarı göz önüne alınarak her enstitüye kendi eğitim ve öğretim programını kendisinin düzenlemesi yetkisi tanındı. 1943 yılında ise enstitülerin programı bakanlıkça yapıldı. 260 hafta olarak belirlenen beş yıllık öğrenim süresinin % 43,8'i kültür derslerine, % 22,3'ü ziraat derslerine ve uygulamalarına, % 22,3'ü teknik dersler ve uygulamalarına, % 11'i de tatillere ayrılmıştı. Çalışma planı yapılırken bölgesel özellikler, öğrenci ve öğreticilerin durumları göz önünde bulunduruluyordu.

Köy enstitülerinde öğretmen kadrosu oluşturulurken okuldaki günlük işlerin ve hayat şartlarının ağırlığı dikkate alınarak öğretmenlerin öncelikle istekli olanlar arasında seçilmesi düşünülmüştür. İlk dönemlerde öğretmen ihtiyacı daha çok yetenekli ve gayretli ilkokul öğretmenleri, tarım ve sanat öğretmenleri ve usta öğreticilerle karşılanmış, yüksek okul me-